

О‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA ELEKTRON TIJORAT RIVOJLANISH TENDENTSIYALARI

Yuldashev Shadiyor Shuxrat o‘g‘li
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
To‘rtko‘l fakulteti
Gumanitar va aniq fanlar kafedrasida
katta o‘qituvchisi

Bekchanova Sarvinoz Hamzabek qizi
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
To‘rtko‘l fakulteti

Axborot tizimlari va texnologiyalari yo‘nalishi
Talabasi

Annotatsiya. O‘zbekiston Respublikasida elektron tijoratning jadal rivojlanishi raqamli infratuzilmaning kengayishi, to‘lov tizimlarining takomillashuvi va aholining internetdan foydalanish darajasining oshishi bilan bevosita bog‘liq. So‘nggi yillarda mahalliy platformalar soni ortib, kichik bizneslar uchun onlayn savdo yangi imkoniyatlarni yaratmoqda. Elektron kataloglar, logistika xizmatlari va mobil ilovalar orqali mahsulot yetkazib berish jarayonlari yanada qulaylashmoqda. Davlat tomonidan yaratilgan huquqiy asoslar tadbirkorlar uchun xavfsiz va tartibli raqamli bozor muhitini shakllantirishga xizmat qilmoqda. Elektron tijoratning keng tarqalishi iste‘molchilar xulq-atvorini o‘zgartirib, masofaviy xaridlarni odatiy holga aylantirdi. Shu bilan birga, raqobatning kuchayishi xizmat sifati, narx shaffofligi hamda innovatsion yechimlarning paydo bo‘lishiga turtki bermoqda. Shuningdek, raqamli marketing strategiyalarining jadallashuvi, xalqaro savdo platformalari bilan integratsiya jarayonlari va sun‘iy intellektga asoslangan xizmatlarning qo‘llanilishi elektron tijorat ekotizimini kengaytirib, global raqobatga moslashtirmoqda. Bu jarayonlar iqtisodiy o‘sish va innovatsion rivojlanishni qo‘llab-quvvatlaydi hamda yana yangi imkoniyatlar yaratadi.

Kalit soʻzlar: elektron tijorat, raqamli iqtisodiyot, onlayn savdo, raqamli infratuzilma, innovatsiya, marketing, internet bozori.

Soʻnggi yillarda dunyo iqtisodiyotida raqamli transformatsiya barcha sohalarga chuqur kirib bormoqda. Xususan, elektron tijorat (e-commerce) global miqyosda eng tez oʻsayotgan yoʻnalishlardan biri sifatida ahamiyat kasb etmoqda. Raqamli savdoning yuksalishi isteʼmolchilar xulq-atvori, biznes modellar va marketing strategiyalarining tubdan oʻzgarishiga sabab boʻlmoqda. Oʻzbekiston ham ushbu jarayonlardan chetda qolmay, raqamli iqtisodiyotning muhim tarkibiy qismi boʻlgan elektron tijoratni izchil rivojlantirmoqda. Mamlakatda Internet tarmoqlarining kengayishi, onlayn toʻlov tizimlarining takomillashuvi, logistika xizmatlarining rivojlanishi va normativ-huquqiy asoslarning yaxshilanishi elektron tijoratning jadal oʻsishiga ijobiy taʼsir koʻrsatmoqda.

Mazkur maqolada Oʻzbekistonda elektron tijoratning shakllanishi, zamonaviy tendensiyalari, mavjud muammolari va rivojlanish istiqbollari keng tahlil qilinadi.

Oʻzbekistonda elektron tijoratning rivojlanishi bir necha bosqichlarga boʻlish mumkin:

Bu davrda internetdan foydalanish cheklangan edi. Mamlakatda raqamli savdoning boshlanishi bank plastik kartalarining joriy etilishi va ilk onlayn xizmatlarning paydo boʻlishi bilan bogʻliq boʻldi. Ammo elektron toʻlovlar kam tarqalganligi va texnik imkoniyatlar cheklanganligi sababli elektron tijoratning oʻsish surʼati sust boʻlgan.

Bu yillarda mobil internetning tezkor rivoji elektron tijorat uchun mustahkam zamin yaratdi. Onlayn-doʻkonlar, elektron toʻlov tizimlari (Click, Payme va boshqalar) paydo boʻldi. Aholining onlayn xaridlar boʻyicha ishonchi ortib bordi.

Raqamlashtirish boʻyicha davlat strategiyalarining qabul qilinishi va ekotizimga investorlarning kirib kelishi elektron tijorat bozorini keskin kengaytirdi. Mobil ilovalar, marketplaceʼlar, masofaviy xizmatlar, davlat xizmatlarining elektron platformalarga oʻtishi bozorni sifat jihatidan bosqichma-bosqich oʻzgartirdi.

O‘zbekistonda elektron tijoratni tez o‘shishiga quyidagi omillar katta ta’sir ko‘rsatmoqda:

So‘nggi yillarda internet qamrovi 80% dan oshdi, optik tolali aloqa tarmoqlari kengaytirildi, mobil internet narxi kamaydi. Bu esa onlayn xizmatlar uchun qulay sharoit yaratdi.

Payme, Click, Paynet, Apelsin kabi tizimlar iqtisodiyotda muhim rol o‘ynab:

tezkor to‘lovlar,

tranzaksiyalarning xavfsizligi,

aholining raqamli savodxonligini oshirish[4]

kabi imkoniyatlar yaratdi.

Kurerlik xizmatlari (Express24, MyTaxi Delivery), pochta tizimlarining modernizatsiyasi, ombor logistikasining kengayishi elektron savdoning asosiy harakatlantiruvchi kuchiga aylandi.

"Elektron tijorat to‘g‘risida"gi qonun, "Raqamli O‘zbekiston – 2030" strategiyasi, elektron raqamli imzo tizimi kabi normativ hujjatlar bozorning rivojlanishini tartibli amalga oshirishga xizmat qilmoqda.

Zamonaviy iste’molchilar:

vaqtni tejash,

narxlarni solishtirish,

qulay yetkazib berishni tanlash[1]

uchun elektron xaridlarga murojaat qilmoqda.

Hozirda O‘zbekistonda elektron savdoning asosiy ulushi marketplace’lar hissasiga to‘g‘ri keladi:

Uzum Market

Asaxiy

Goodzone

Aloqabank Market

Zmall

Marketplace'lar kichik biznes uchun keng imkoniyatlar ochib, elektron savdoda raqobatni kuchaytirmoqda.

O'zbekistonda e-commerce bozorining tez rivojlanishiga qaramay, bir qator to'siqlar mavjud:

Ba'zi hududlarda yetkazib berish tizimi hali to'liq optimallashtirilmagan. Uzoq hududlarga yetkazib berish xarajatlarining yuqoriligi narxlarga ta'sir qilmoqda.

Ba'zi sotuvchilar:

sifat pastligi,

noto'g'ri tavsif,

kafolatning to'liq bajarilmasligi

sababli xaridor ishonchiga putur yetkazishi mumkin.[3]

Aholining qator qismi onlayn xaridning xavfsiz yo'llari, to'lov tizimlaridan foydalanish bo'yicha yetarli bilimga ega emas.

Kichik bizneslar uchun elektron savdodagi soliq hisoboti jarayonlari ayrim hollarda qiyinchilik tug'diradi.

Xakerlik hujumlari, shaxsiy ma'lumotlarning o'g'irlanishi, firibgarlik holatlari muammolarni keltirib chiqarishi mumkin.

O'zbekistonda elektron tijorat bozorining kelajakda keskin kengayishi kutilmoqda. Quyidagi yo'nalishlar eng istiqbolli hisoblanadi:

O'zbek tadbirkorlari:

Amazon,

Alibaba,

Wildberries[4]

kabi platformalarda faol ishtirok etishi kutilmoqda.

Buyurtmalarni saqlash, qadoqlash va jo'natishni markazlashgan holda amalga oshirish bozor samaradorligini oshiradi.

GPS kuzatuv, dronlar orqali yetkazib berish, aqlli logistika tizimlari asta-sekin joriy etilishi mumkin.

Elektron kreditlash, “Buy Now Pay Later” tizimlari, raqamli banklarning paydo bo‘lishi savdo hajmini keskin oshiradi.[5]

Xulosa qilib aytganda, O‘zbekiston Respublikasida elektron tijorat bugungi kunda iqtisodiyotning eng dinamik rivojlanayotgan yo‘nalishlaridan biridir. Raqamli infratuzilmaning kengayishi, to‘lov tizimlarining takomillashuvi, davlat tomonidan yaratilayotgan qulay huquqiy muhit hamda aholining onlayn xizmatlarga bo‘lgan talabi ushbu yo‘nalishning jadal rivojlanishiga asos bo‘lmoqda. Bundan tashqari, xalqaro tajribaning o‘zlashtirilishi, mahalliy startaplar faolligining ortishi va innovatsion texnologiyalarning joriy etilishi O‘zbekistonda elektron tijoratning istiqbolini yanada yoritmoqda.

Yaqin yillarda elektron tijorat mamlakat iqtisodiyotining muhim drayveriga aylanishi, logistika, moliya va marketing kabi qator sohalarda chuqur o‘zgarishlar yuz berishi kutilmoqda. Shu bois, elektron tijoratning bugungi tendensiyalarini chuqur o‘rganish va amaliyotga tatbiq etish O‘zbekistonning raqamli iqtisodiyotga o‘tish jarayonida strategik ahamiyatga ega.

Adabiyotlar ro‘yxati

1. Karimov, A. Raqamli iqtisodiyot asoslari. – Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2021. – 256 b.
2. Raximov, M. Elektron tijorat va elektron biznes. – Toshkent: “Iqtisodiyot”, 2020. – 212 b.
3. Xodjayeva, Z. Elektron tijoratning zamonaviy yo‘nalishlari. – Toshkent: “Innovatsiya”, 2022. – 185 b.
4. G‘ulomov, S. Raqamli iqtisodiyot: nazariya va amaliyot. – Toshkent: “Sharq”, 2021. – 304 b.
5. To‘laganov, B., Jo‘rayev, U. Elektron hukumat va elektron xizmatlar. – Toshkent: “Iqtisodiyot va huquq”, 2019. – 198 b.
6. Saidov, A. Axborot texnologiyalarining iqtisodiy jarayonlardagi roli. – Toshkent: “TDIU nashriyoti”, 2020. – 230 b.